

УДК 81'373.7:811.112.2

СТРУКТУРА СЕМАНТИКИ ФО З КОМПОНЕНТОМ "SCHWEIN" (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Орел І. І.

У розвідці аналізується семантична структура німецьких фразеологічних одиниць із компонентом "Schwein". Основна увага приділяється властивостям сигніфікативного компонента цілісного фразеологічного значення. Описуються шляхи передачі національно-культурної інформації засобами елементів сигніфікату. Вказуються лакунарні властивості образу "Schwein" у німецькій лінгвокультурі. Виокремлюються фрагменти національної картини світу, репрезентовані досліджуваними фразеологізмами.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, сигніфікат, національно-культурна інформація.

В статье анализируется семантическая структура немецких фразеологических единиц из компонентом "Schwein". Основное внимание уделяется характеристике сигнификативного компонента фразеологического значения. Описаны пути передачи национально-культурной информации посредством элементов сигнификата. Указаны лакунарные особенности образа "Schwein" в немецкой лингвокультуре. Выделены фрагменты национальной картины мира, которые репрезентируют исследуемые фразеологизмы.

Ключевые слова: фразеологическая единица, сигнификат, национально-культурная информация.

Semantic structure of German phraseological units with component "Schwein" is analysed in the research. The focus is on properties of significative component of integral phraseological meaning. The ways of transferring national and cultural information by means of significant elements are described. The lacunar properties of "Schwein" image in German lingual culture are denoted. The fragments of national picture of the world which are represented by studied phraseological units are distinguished.

Key words: phraseological unit, significant unit, national and cultural information.

На сучасному етапі мовознавчих студій велика увага приділяється вивченню взаємозв'язку семантики мовних знаків і культури народу. Відома думка про те, що семантика одиниць мови відображає етнокультуру, менталітет народу, який розуміють як національно специфічний спосіб мислення. Свої дослідження цьому питанню присвятило багато вчених (М. Ф. Алефіренко, В. П. Жуков, О. В. Кунін, В. М. Телія, І. І. Чернишова та інші дослідники). Важко не погодитись з тим, що вивчення лише мовних знаків без вивчення культури народу не забезпечить адекватного володіння мовою, не гарантує досягнення комунікативної мети з носіями інших національних мов. Проблема транслювання національно-культурної інформації фразеологічними засобами лишається на сьогодні недостатньо вивченою, а тому актуальною. У наукових розвідках розглядалися компоненти значення ФО, що у певний спосіб сприяють передаванню національно-культурної інформації (Гаврись В. І., Гамзюк М. В., Пророченко О. П.); виокремлювались денотативний, конотативний компоненти як такі, що у першу чергу транслюють когнітивну інформацію у структурі значення. Проте практично поза увагою лишився сигніфікативний компонент. З огляду на це завданнями нашої розвідки є: виокремлення сигніфікату як компонента фразеологічного значення; встановлення його ролі у процесі передачі національно-культурної інформації; опис впливу сигніфікативної інформації на властивості конотативного компонента значення; виявлення фрагментів національної картини світу (далі – НКС), репрезентованих ФО з компонентом "Schwein".

Значення є "психоментальним фрагментом колективної етносвідомості, що традиційно закріплений за певною мовною формою й завдяки чому існує

в індивідуальній свідомості в різних способах застосування” [7, с. 169]. Значення визначають як “функцію семіотичної діяльності, мовної поведінки людини, що діє в межах тієї історичної спільноти, до якої її залучено завдяки семантичній солідарності” [7, с. 170]. Фразеологічне значення (далі – ФЗ) розглядаємо слідом за А. М. Мелерович як мовне значення особливого типу, закріплене за усталеним словосполученням, певною мірою абстраговане від семантики мовних елементів, які утворюють його вираження і розподіляються між словами, що входять до складу сполучення [5, с. 184].

Формування ФЗ співвідноситься з позначуванням об’єктом (денотатом) і утворюється в результаті переосмислення вільного словосполучення в три етапи: поняття – образне уявлення – денотат [4, с. 83]. Причини переосмислень вільних словосполучень поділяються на мовні (зміна значення) та позамовні (зміна / зникнення денотатів) чинники. У складі ФЗ виокремлюють три основних компоненти [2, с. 25]: сигніфікат, денотат, конотат.

Сигніфікат – зміст поняття, наявний як невід’ємний складник у структурі ФЗ, протиставляється денотату, й водночас взаємопов’язаний з ним. Сигніфікат – обсяг інформації, що несе ФО стосовно позначуваного нею елемента позамовної дійсності, узагальнене поняття, яке виражає ФО [3, с. 13]. Сигніфікат варто розглядати як смисловий зміст ФО, який містить характеризуючу інформацію про позначений предмет. На думку А. М. Мелерович, сигніфікат – це поняття про предмет думки (про денотат) [6, с. 12]. В. М. Ярцева визначає сигніфікат як понятійний зміст мовного знака [8, с. 444]. ФО, як мовний знак, володіє предметним змістом (денотатом), мисленнєвим змістом (сигніфікатом). Правильне розуміння ФО пов’язано з усвідомленням поняття про денотат – сигніфікату. Сигніфікативний аспект значення визначається відношенням мовного знака до його мисленнєвого змісту (образу, уявлення, поняття). Ми пов’язуємо сигніфікат з образом, покладеним в основу внутрішньої форми, і розглядаємо сукупну інформацію про денотат ФО як специфічні ознаки образу, що виступають основою внутрішньої форми ФО. Якщо відомий сигніфікат (специфічні ознаки образу), то зрозуміло з якими денотатами (через образ) він пов’язаний. Один і той самий сигніфікат може бути репрезентовано різними мовними знаками. Наприклад, поняття “цось марно робити”: *Käse in die Schweiz rollen; Holz in den Wald tragen; Wasser ins Meer tragen; Eulen nach Ahten tragen*. Репрезентація сигніфікату різними денотатами пов’язана, на нашу думку, з національно специфічними образами, за допомогою яких відбувається членування світу, що відбито в мові.

Сигніфікат і денотат протиставляються один одному як ідеальне матеріальному. Тому сигніфікати мають переважно транскультурне значення, а денотати – національно-культурне, тому що відображають фрагменти НКС. Сигніфікат може бути національно специфічним у поняттєвому аспекті, якщо це “лакунарний фрагмент НКС” [1, с. 16].

З позиції гносеології сигніфікат відображає в людській свідомості властивості денотата. ФО не просто позначають його, а описують, оцінюють завдяки наявності конотативного компонента значення. Конотація не може існувати без денотативно-сигніфікативного компонента. Вона виражає оцінку об’єктивної дійсності / фрагментів НКС, тобто денотатів. Разом із денотатом і сигніфікатом конотативний компонент утворює “діалектичну єдність” [3, с. 16, с. 20]. Тому денотат, конотат обов’язково присутні для виявлення сигніфікату ФО і нерозривно з ним пов’язані.

На сьогодні відсутні дослідження, які розглядають національну специфіку саме сигніфікату цілісного ФЗ. Матеріалом нашого дослідження стали німецькі ФО з компонентом “*Schwein*” саме через лакунарні властивості сигніфікату.

Загальновідомий сигніфікат (специфічні ознаки образу) поняття “*Schwein*” – це “тварина”, “брудна”, “неохайна”, “товста”, “неприваблива”, часто “нерозумна” тощо. Наявність указаних ознак образу передбачає відповідний денотат, наприклад: *besoffen / voll sein wie ein Schwein* – (розм.) бути дуже п’яним; *ein fettes Schwein / eine fette Sau sein* – товстун / товстушка; *Ein gutes Schwein frisst alles* – хтось неперебірливий (у їжі); *ein Schweinepriester sein* – аморальна особа.

Проте у німецькій мові існує низка ФО, які не пов'язані із зазначеними елементами сигніфікату (тобто, ознаками образу свині). Деякі ФО надають сигніфікативному компоненту образу "*Schwein*" абсолютно інших рис. Наприклад: ***Schwein haben*** – (розм.) *мати щастя*; ***seine Schweine am Gang erkennen*** – *пізнати пана по халявах*; *могти передбачити (поведінку друзів, родичів, знайомих)*; ***das Sparschwein schlachten*** – *збільшити свої заощадження*. Такі ФО транслюють національно-специфічні риси сигніфікату "*Schwein*" – "гроші", "багатство", "достаток", "матеріальне благополуччя" тощо. Як свідчать лексикографічні джерела, у Німеччині у давнину свиня вважалась символом достатку. Господар, який мав багато свиней, був можливим. Народні свята супроводжувались різними змаганнями, призом у яких була свиня, чи поросся. Отримати такий виграш означало велику удачу. Саме цей лакунарний фрагмент НКС зафіксовано у сигніфікативному значенні ФО. Ми розглядаємо указані сигніфікативні риси образу "*Schwein*" як національно-культурну інформацію, зафіксовану і збережену у цілісному ФЗ саме завдяки сигніфікату. На нашу думку, втрата певних сигніфікативних одиниць інформації відбулася унаслідок зникнення денотата (втрата цінності свині як символу багатства; зникнення низки народних свят із традиціями їх проведення тощо).

Така зміна сигніфікативної інформації позначилась і на конотативному компоненті ФЗ. Сигніфікат у цьому випадку прямо впливає на оцінку, яку містить конотат. Наприклад, негативна оцінка: ***Schwein sein*** – (розм., *груб.*) *свиня, брудна / неохайна людина*; ***Schweinehund sein*** – *підла людина (лайка)*; ***eine Charaktersau sein*** – (розм., *груб.*) *бути безхарактерним*; ***eine Sauerei / Schweinerei machen*** – *вчинити скандал*; позитивна оцінка: ***ein Schweineglück haben*** – *мати удачу*; ***ein Schweinegeld verdienen*** – *заробити багато грошей*; ***das nenne ich Schwein!*** – (розм., *фам.*) *От повезло! Оце удача! Оце пощастило!*. Приклади свідчать, що один і той самий компонент ФО "*Schwein*" продукує у етносвідомості різні образи, які й викликають різну оцінку. Ми пов'яжемо цей факт саме із сигніфікативною складовою цілісного ФЗ. Сигніфікат ФО з позитивною конотацією володіє ширшою, частково втраченою, інформацією у порівнянні з ФО, які демонструють негативну оцінку.

У результаті нашої розвідки встановлено, що ФО з компонентом "*Schwein*" широко вживані і репрезентують різні фрагменти НКС. Наприклад:

1) характер людини: ***Schweinehund sein*** – *підла людина (лайка)*; ***den inneren Schweinehund überwinden*** – *перебороти власні негативні риси характеру*;

2) поведінка: ***sich wie ein Schwein benehmen*** – *жахливо поводитися*; ***zum Schweine füttern*** – *мати щось у великій кількості*; ***fressen wie ein Schwein*** – (розм., *груб.*) *жертви як свиня*; ***im Schweinsgalopp laufen*** – (розм.) *дуже поспішати*;

3) грамотність / освіченість: ***wie ein Schwein ins Uhrwerk schauen / blicken / gucken / glotzen***; ***dasitzen / dastehen wie ein Schwein vor dem Uhrwerk*** – (розм.) *не мати жодного уявлення у технічних питаннях, бути безпорадним*; ***Das kann kein Schwein lesen.*** – (розм.) *нерозбірливий почерк. (Geht auf eine Gelehrtenfamilie aus dem 17. Jahrhundert mit dem plattdeutschen Namen Swyn zurück. Diese Familie fasste für des Lesens und Schreibens unkundige Bauern Briefe ab.)*; ***das frißt kein Schwein, daraus wird kein Schwein klug/ gescheit, das kann kein Schwein verstehen*** – (розм., *фам.*) *це щось незрозуміле; тут сам біс не розбере (що до чого)*;

4) характеристика приміщення: ***wie in einem Schweinestall*** – (розм.) *брудно, неохайно*;

5) ведення господарства: ***das Messer im Schwein stecken lassen*** – *не виконати роботу повністю, зробити щось лише на половину*; ***etw. zur Sau machen*** – (*груб.*) *зіпсувати / знищити щось*;

6) погодні умови: ***Es ist schweinekalt*** – *собачий холод*; ***Das Sauwetter*** – *погана погода, негода (напр.: дощ)*;

7) матеріальний стан: ***ein Schweinegeld kosten*** – (розм., *фам.*) *бути дуже дорогим, коштувати дуже дорого*; ***Unter aller Sau*** – (розм., *грубо*) *дуже погано*; ***ein Schweinegeld verdienen*** – (розм.) *заробити багато грошей*;

8) суспільні норми: **Grün und Blau schmückt die Sau** – (розм., фам.) *Нарядили свиню в зелене та синє. (Grün und Blau passen nicht zusammen; Grün-Blau ist keine harmonische Farbkombination.); Diese Saubande!* – (розм., зневаж.) *лайка стосовно багатьох людей без особливого значення; вираження незадоволення; Wir haben zusammen noch keine Schweine gehütet!; Haben wir zusammen Schweine gehütet?* – (розм.) *ми разом свиней не пасли! (так кажуть у відповідь на фамільярну поведінку когось).*

Отже, у результаті нашої розвідки встановлено, що сигніфікат як компонент цілісного ФЗ відповідає за передавання національно-культурної інформації. Переосмислення денотату у процесі фразеологічного семіозису відбувається на основі певних компонентів сигніфікативної інформації, які впливають на формування конопату. Нами виокремлено 8 фрагментів НКС, репрезентованих ФО з компонентом “Schwein”. Виявлено, що наявність одного і того самого компонента у складі ФО репрезентує як позитивну, так і негативну оцінку. З’ясовано, що ФО з позитивною оцінкою володіють значно ширшою сигніфікативною інформацією, яка транслюється у цілісному ФЗ. Позитивна оцінка передається завдяки одиницям сигніфікативної інформації, яка вже втрачена на денотативному рівні.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні функцій ФО з сигніфікативно трансльованою національно-культурною інформацією.

Література

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у етнічно-культурному висвітленні / Богдан Миколайович Ажнюк (АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. Відп. ред. Ю.О.Жлуктенко). – К.: Наукова думка, 1989. – 136 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / Микола Федорович Алефіренко. – Харків: Видавництво при Харківському державному університеті видавничого об’єднання “Вища школа”, 1987. – 136 с.
3. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 1989. – 156 с.
4. Кириллова Н. Н. О денотате фразеологической семантики / Н. Н. Кириллова // Вопросы языкознания, 1986. – № 1. – С. 82-89.
5. Мелерович А. М. О принципах семантического анализа фразеологических единиц / А. М. Мелерович // Теоретические проблемы семантики и ее отражение в одноязычных словарях. – Кишинева: Штиница, 1982. – С. 180-184.
6. Мелерович А. М. Проблема семантического анализа фразеологических единиц современного русского языка / Анна Михайловна Мелерович. – Ярославль, 1979. – 80 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь: [ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.